

УДК 37.016: [81'243]: 811.111

*І. В. Малиновська, канд. філол. наук, доц.,
І. М. Панченко, канд. пед. наук, доц.*

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРИНЦИПИ НАВЧАЛЬНОГО КОМПЛЕКСУ ДЛЯ ДОКТОРАНТІВ ФІЛОСОФСЬКИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ "ENGLISH FOR PHILOSOPHERS"

У статті розглядаються методологічні підходи до створення підручника з фахової англійської мови для філософів. Принципи викладання ESP – ґрунтування на професійних потребах тих, хто навчається; акцентування на розвитку їх практичних навичок спілкування в умовах, наближених до реальності; автентичність матеріалу і методик, перетворення слухачів із об'єкту на суб'єкт навчання – конкретизуються з урахуванням специфіки філософської комунікації, мови і мовлення.

Ключові слова: методологія викладання, принципи, ESP, комунікативні стратегії, фахове спілкування, мотивація.

В статье рассматриваются методологические подходы к созданию учебника по английскому языку специальности для философов. Принципы преподавания ESP – опора на профессиональные потребности учащихся; акцентирование на развитии их практических навыков общения в условиях, максимально приближенных к реальности; аутентичность материала и методик, превращение слушателей из объекта в субъект обучения – конкретизируются с учетом специфики философской коммуникации, языка и речи.

Ключевые слова: методология обучения, ESP, коммуникативные стратегии, профессиональная коммуникация, мотивация.

The article analyses basic methodological principles underlying ESP as if philosophy mattered and application of these principles in a doctoral course for philosophers. ESP methodology is understood as students' needs driven with an emphasis made on the development of practical communicative skills in a real-to-life setting. It requires authentic language content as well as authentic teaching technology. ESP changes the role of students and makes them true subjects of their learning. All these principles are specified for a professional course for philosophy students. Special consideration is given to the specificity of philosophical communication, its strategies and language of philosophy as well as philosophical reflection and its style which have to be accounted for in a complex of drills and tasks.

Key words: methodology, ESP, communicative strategies, professional communication, motivation.

Серед масивів сучасної навчальної літератури з вивчення іноземних мов спеціалізований підручник для забезпечення комунікації у просторі філософії залишається унікальним явищем. Здебільше це поодинокі вузько-тематичні розробки і міні-хрестоматії для читання наукових текстів на рівні B-1 [1]. **Актуальність** звернення до заявленої проблематики визначається як такою методичною лакуною, так і необхідністю надати спеціалістам високого рівня – дослідникам гуманітаристики – сучасні інструменти для відповідного їх фаховому рівню спілкування (C-1 і вище) англійською мовою. **Метою** розвідки є визначення базових підходів, методологічної і методичної парадигми для створення такого навчального комплексу в цілому і його окремих складових на основі "Освітньо-наукової програми підготовки докторів філософії за науковими спеціальностями установ НАН України (2016 р.) [2]. Така мета передбачає виконання низки конкретних завдань:

- здійснення реферативного огляду сучасних методичних підходів до викладання мови для спеціальних цілей;
- з'ясування особливостей філософської комунікації в інституціональному, соціокультурному і індивідуально дослідницькому аспектах;
- окреслення поля специфічності мови філософії і філософського дискурсу в їх співставленні з фаховою мовою *per se* та загальнонауковим дискурсом;
- визначення міри й обсягів представлення такої специфіки у мовному та мовленнєвому матеріалі навчального комплексу на основі аналізу комунікативних потреб цільової навчальної аудиторії в ситуації реального фахового спілкування з відповідним набором комунікативних стратегій;
- окреслити основні блоки навчального контенту і типи прав для розвитку комунікативних компетенцій докторантів-філософії.

Термін "англійська мова для спеціальних цілей" (ESP) виник в 60-ті роки минулого століття в англомовних країнах водночас і як науковий напрямок, і тип навчання англійської мови, який максимально відповідає потребам тих, хто навчається. Т. Хатчинсон і А. Уотерс [9, с. 28] назвали три чинники виникнення практики ESP: вимоги нового часу, дискурсивна революція "в лінгвістиці і новий акцент на того, хто навчається, у педагогіці. В умовах динамічного розвитку процесів міжнародної інтеграції спеціалістам будь-якої галузі, окрім традиційної підготовки, необхідно мати інструмент, який дозволяє результативно обмінюватись професійною інформацією. В цьому плані навчання англійської мови є органічним процесом реалізації навчального курсу для спеціалістів з метою формування їх іншомовної комунікативної компетенції в професійному середовищі.

З початку появи поняття ESP і до нашого часу не припиняються дебати щодо його природи і змісту. Деякі вчені виділяють три типи англійської мови для спеціальних цілей: English as a Restricted Language (англійська мова для обмеженого використання), English for Academic & Occupational Purposes (англійська мова для освітніх і професійних цілей), English with Special Purposes (спеціальна англійська мова). На думку авторів цієї публікації, саме другий і третій пункти наведеної класифікації представляють особливий інтерес при з'ясуванні специфіки викладання ESP як такої, так і для докторантів філософських спеціальностей. У якості оперативного інструменту доцільно також використовувати членування English for Academic & Occupational Purposes та English for Science and Technology (ESS) English for Business and Economics (SBS) і English for Social Sciences (ESS), кожна з яких представлена і English for Academic Purposes (EAP), і English for Occupational Purposes (EOP).

Вчені відмічають, що між EAP і EOP неможливо провести чітку демаркаційну лінію. Вочевидь, ціллю вивчення як EAP, так і EOP є розвиток професійних навичок, отримання роботи за фахом, кар'єрний розвиток і зростання, хоча шляхи досягнення такої мети різні. EAP націлена на розвиток когнітивної компетенції того, хто навчається, в той час, як EOP (іноді

застосовується синонімічний термін English for Professional Purposes (EPP) концентрується на навичках міжособистого професійного спілкування. Щодо третього типу, English with Special Purposes (ESP), можна зауважити, що спеціальна англійська пов'язана з безпосередніми потребами тих, хто навчається, у використанні англійської мови у конкретних ситуаціях професійного спілкування. Наприклад, учений може вивчати англійську мову для читання наукової літератури, написання анотацій, статей, участі у наукових конференціях, тощо.

Диверсифікація потреб у вивченні англійської мови породжує необхідність методологічного осмислення її викладання. Віддоусон відмічає, що методологією викладання завжди нехтували, і, хоча сьогодні існує чимала кількість різноманітних навчальних курсів ESP, важко знайти у них серйозне методологічне і методичне підґрунтя. Єдине у чому дослідники мови для спеціальних цілей дійшли згоди, це те, що різні методології мають використовуватися у відповідності зі структурою курсу, його цілями і запланованим кінцевим результатом (outcome). Безсуперечним є те, що будь-який курс має бути "needs driven" і робити акцент на практичний вихід (результат) навчання [13, с. 3]. "The importance of ESP with its emphasis on needs analysis as a starting point in language design was an important factor in the development of current approaches to language curriculum development" [12, с. 4].

Проте, навіть за наявності єдиної програми, необхідно враховувати специфіку конкретного навчального закладу, потребу самих замовників, тобто тих, хто навчається. Відмітимо, що даний курс орієнтований, перш за все, на дорослих, які володіють англійською мовою на продвинутому й напівпродвинутому рівні і мають базові знання про систему мови. Таким чином, під час розробки програми необхідно враховувати потенціал знань і мовленнєві навички тих, хто навчаються. Велике значення також має вмотивованість аудиторії в отриманні знань.

Учні, які раніше були об'єктами навчання і виховання стають суб'єктами навчання і водночас замовниками освітніх послуг у зв'язку з бажанням успішно конкурувати на ринку праці, а також реалізувати себе як особистість. Індивідуальні запити визначають зміст і форму навчання мови в спеціальних цілях. Це означає, що в процесі викладання повніше проявляються особистісні запити учнів та навчальний процес пристосовується до індивідуальних замовлень через урахування потреб учнів, що формуються під впливом економічної ситуації і обставин на ринку праці.

Ще одним важливим аспектом ESP є акцентована єдність форми і змісту. Якщо в оволодінні загальною англійською мовою школярі й студенти виділяють для себе іноземну мову як окремий предмет навчальної програми, то для майбутніх або вже дійсних професіоналів наукового рівня вивчення англійської мови набуває професійно орієнтованого смислу, який є невідемним від оволодіння професією в цілому. У зв'язку з цим, професійні потреби докторантів закономірно визначають зміст і форму професійно спрямованого навчання іноземній мові фахівцями різного профілю: "ESP is an

approach to language teaching in which all decisions as to content and method are based on learner's reasons for learning [10, c. 175].

Аналіз показує, що в посібниках, з мови для спеціальних цілей, найбільша увага приділяється відбору і навчанню спеціальної лексики та граматики за критеріями частотності у відповідних професійних областях (наприклад, у фізиці, мовознавстві тощо). При цьому в навчальній програмі мовний зміст навчання інтегрується з професійним, тобто учні системно опановують мовну та діяльнісну сторону своєї професії в нерозривній єдності.

Підбираючи ті чи інші навчальні матеріали з іноземної мови для утримання курсу, викладачі або працівники курсів тим самим висловлюють свої особисті ідеї, погляди на викладання іноземної мови та методи навчання. Постановка мети заняття в більшій мірі впливає на вибір навчально-методичного матеріалу. Втім, як відмічає Ксенодоріс: "the goals should be realistic, otherwise the students would be demotivated" [14, c. 7]. Таким чином вчені наголошують на необхідності виділення "common core" потреб вивчення англійської мови, а також різноманітного діапазону дискурсу і жанрів, які б відповідали "specific needs". Так, М. Брантон вслід за Н. Едвардсом, вважає, що коли створюється програма для ESP або EOP, завдання учнів та їх діяльність мають "surrender value", завдяки якій студенти спроможні самостійно використовувати те, що вони вивчили, безпосередньо у своїй професійній діяльності [6, c. 17]. Створення курсу, який ґрунтується на цьому положенні, сприяв би підсиленню внутрішньої мотивації аспірантів, що допоможе їм у навчальному процесі.

Така методична спрямованість на досягнення реальних професійних вмінь в реальних ситуаціях спілкування висунула ще одну вимогу – автентичності. Автентичність матеріалу і завдань курсу стали пріоритетом розробників теорії і практики ESP з середини 60-х років. Головним завданням навчання був розвиток навичок читання спеціальної літератури, тому навчальні матеріали представляли собою набір спеціальних тестів з вправами на розуміння і аналіз використовуваних мовних структур. Сьогодні вимога автентичності у посібниках ESP поширена і охоплює мовний масив, тексти, навчальні прийоми і мовні професійні вміння, що відтреновуються. У цих умовах автентичність тексту доповнюється методичною та професійною автентичністю навчання. Навчання стає тим більш автентичним, чим більше зміст і форми навчання відповідають реальності: "...material should be authentic, up to date, and relevant for the students' specializations" [5, c. 490].

Викладене розуміння сутності ESP в значній мірі має універсальний характер для всіх наукових галузей і є співвідносним із філософським дискурсом, незважаючи на його відмінність від інших видів інтелектуального дискурсу. Цю відмінність можна коротко охарактеризувати як значну подібність філософського стилю до художнього, як це зазначив Л. Вітгенштейн у своєму відомому висловлюванні: "Philosophy ought really to be written as a poetic composition". Крім наративності, метафоричності й, нерідко, емоційної забарвленості, які випливають з такої подібності, є ще декілька характерних рис філософського дискурсу, які не можна не враховувати при створенні

англомовного підручника: рефлексивність, спонтанність, інтертекстуальність і діалоговість [3]. Це означає, що набір вправ, які пропонуються слухачам, має передбачати відповідні види розумової діяльності: інтерпретацію, проблемний пошук, критичне осмислення, рефлексію та подібне. Тобто, вивчаючи іноземну мову, філософ має лишатися філософом.

Втілення адресного підходу у викладанні ESP, за яким учень із об'єкта навчання перетворюється на його суб'єкт, стосується всіх елементів навчання, у тому числі, і відбору лексики. Як стверджує Марк Картен, "making vocabulary personal helps to make it more memorable" [11, с. 8]. Постає питання про розробку ефективних завдань по роботі з лексичним корпусом філософії. На відміну від вивчення запропонованого викладачем мінімуму і розповсюджені практики механічного перенесення лексичних одиниць з електронних перекладних словників, тут доцільно запропонувати докторантам такі пошукові творчі завдання:

- Здійснивши бібліографічний пошук, скласти перелік аутентичних паперових і електронних лексикографічних джерел з філософії, додавши бібліографічний опис і режим доступу;

- порівняти два і більше базових термінологічних філософських словника, наприклад, [17] щодо повноти представлення в них філософських понять і викласти свої висновки в письмовому есеї (250 слів);

- порівняти два і більше термінологічних філософських словника, які належать до різних філософських напрямків – загальна філософія, філософія релігії, естетика та ін., [15; 16] щодо тлумачення в них базових філософських категорій: Truth, God, Good, Consciousness, Virtue та ін. (обсяг і набір понять визначають самі дослідники в ході попереднього обговорення). Виконати усну презентацію (2–3 хв.) у вигляді стендової доповіді;

- порівняти декілька термінологічних філософських словників споріднених напрямків (тематичне поле порівняння визначається індивідуально: наприклад, загальна філософія, філософія релігії та етика; загальна філософія, філософія науки і логіка та ін.) щодо спеціалізації в них термінологічно лексики. Провести обговорення результатів розвідок у малих групах і у формі загальної дискусії.

Закріплення комунікативних навичок при викладанні ESP відбувається за допомогою вправ, які моделюють реальну практику спілкування: ділові ігри, тематичні діалоги, складання інструкцій, звітів та ін. Оцінним критерієм є здатність учнів вирішувати проблеми і самотійно знаходити відповіді на питання, які виникають в процесі професійного спілкування на іноземній мові. Такими реальними практиками у філософському просторі є: бібліографічний пошук (спілкування з бібліотекою: зареєструватися, попросити допомоги у бібліотекаря в чаті, скласти заявку на тематичний пошук); подання заявок щодо участі у міжнародних наукових заходах (конференціях, семінарах, школах, тренінгах) і спілкування з інституціями (університетами, професійними асоціаціями, співтовариствами, міжнародними організаціями); написання заявок на міжнародний грант/стипендію/проект (спілкування з інституціональними

грантодавцями, міжнародними експертами, представниками бізнесу); написання статті (спілкування із міжнародними співавторами, рецензентами, редакторами); написання анотації/статті/книги (спілкування з колегами, співавторами, рецензентами, видавцями); висування і викладення громадських ініціатив (спілкування з управлінцями, політиками, неурядовими організаціями, благодійними фондами тощо), захист дисертації в іноземних університетах (спілкування з корівником, адміністрацією, опонентами, колегами). Симуляція таких і подібних ситуацій розвиває усні і письмові діалогічні вміння, сприяє опануванню різноманітних документарних шаблонів, а також надає первинні уявлення про етикет різних форм академічного і, ширше, – професійного спілкування з його широким набором комунікативних стратегій. Відповідно, "Книга для слухача" з навчального комплексу має містити набір таких ситуацій і типових документарних шаблонів, які заповнюються, відтворюються або редагуються слухачем індивідуально після проведення різних форм групового опрацювання і обговорення як підсумок кожного модуля або тематичного блоку.

Сьогодні завдяки Інтернету стає можливим на заняттях організувати бесіду по скайпу, провести онлайн конференцію, записати скрипт відео-лекції,

Комунікативні потреби дослідників філософії, в першу чергу, пов'язані з інструментами аргументативного представлення ідей, суджень і тверджень, які формуються на основі аналітичного і критичного мислення. Найбільш ефективні в цьому плані є вправи, в яких містяться проблемні завдання, для розробки яких філософський дискурс надає невичерпні текстові можливості. Як приклад, наведемо вправу, ідея якої виникла після ознайомлення з одним філософським веб-сайтом [7]: слухачам пропонується поєднати гумористичні твердження з лівої частини таблиці з їх ймовірними авторами або теоріями, в рамках яких їх могло б бути сформульовано (права частина таблиці). Така вправа виконується в форматі обговорення в мікрогрупах, результати представляються на основі консенсусу. Це дозволяє слухачам активізувати мовні засоби аргументації, а також закріпити засоби вираження модальності і граматичної категорії умовного способу в англійській мові. У якості домашнього завдання слухачам можна запропонувати підготувати аналогічні паралелі по своїй тематиці, обмінятися ними на наступному занятті і знову обговорити.

Logically, "stuff happens" is an unproven proposition until the stuff and the happening are specified.	Buddhism
We can never truly know stuff; we can only know the happening of stuff.	Postmodernism
The idea of stuff happens to be more important than any particular piece of stuff.	Socrates
Nobody knows what stuff's going to happen.	Immanuel Kant
" Stuff happens" is just another form of discourse.	Plato
Stuff happens, but it isn't really stuff.	Bertrand Russell

Безперечно, у невеликій розвідці ми лише окреслили базові підходи і надали окремі приклади їх втілення в майбутньому навчальному комплексі. Методологічне підґрунтя ESP з його головною тезою щодо урахування потреб того, хто навчається, конкретизується в свідомому відтворенні у навчальних матеріалах і методичних прийомах специфіки філософської комунікації в її інституціональній (суспільно визнаній як окремої структурованої сфери дослідницької діяльності) та індивідуалізованій (міжособистісного індивідуально ініційованого філософування) формах і особливостях самого філософського дискурсу. Це втілюється при відборі автентичного текстового і лексико-граматичного матеріалу і методичних прийомів, комбінації усного і письмового режимів спілкування, в тому числі в онлайн режимі, співпраці педагога і слухача при відборі завдань і їх змістовного наповнення. Подальша робота над підручником полягатиме у конкретизації базових положень, критичному осмисленні застосування на практиці розробленої системи вправ, її розвитку і покращенні після отримання від слухачів зворотнього зв'язку.

Література

1. Англійська мова для студентів філософських факультетів (давньогрецька філософія): Навчально-методичний посібник / Бевз Н. В., Беляєва Е. Ф. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2008. – 100 с.
2. *Льченко О. М., Жалай В. Я., Пахоменко А. Ф.* Освітньо-наукова програми підготовки докторів філософії за науковими спеціальностями установ НАН України / Ольга Михайлівна Льченко, Василь Якович Жалай, Алла Федорівна Пархоменко. – Київ: Центр наукових досліджень і викладання іноземних мов НАН України, 2016. – 56 с.
3. *Малиновська І. В.* Лінгвістичний аналіз філософського дискурсу: питання ідентифікації і характеризації / І. В. Малиновська // Лінгвістика ХХІ століття: нові дослідження і перспективи / Редкол. : А. Д. Белова (голов. ред.) та ін. : Логос, 2009. – С. 146–157.
4. *Belcher D.* English for specific purposes: Teaching to perceived needs and imagined futures in worlds of work, study and everyday life / D. Belcher // TESOL Quarterly, 40(1), 2006. – Pp. 133–156.
5. *Bojovic M.* Teaching foreign languages for specific purposes: Teacher development / M. Bojovic // The proceedings of the 31st Annual Association of Teacher Education in Europe. – P. 487–493. Retrieved November 18, 2008 from <http://www.pef.uni-li.si/atee/978-961-6637-06-0/487-493.pdf>.
6. *Brunton M.* An account of ESP – with possible future directions / M. Brunton // English for Special Purpose Issue 3(24), V. 8, 2009. URL: <http://www.esp-world.info>.
7. *Donis P.* Peter Donis Web Site / P. Donis, 2011. URL: <http://www.peterdonis.net/philosophy/philosophyhumor1.html>.
8. *Edwards N.* Language for business: Effective needs assessment, syllabus design and materials preparation in a practical ESP case study / N. Edwards // English for Specific Purposes, 19 (3), 2000. – P. 291–296.
9. *Hutchinson T., Waters A.* English for specific purposes: A learning-centered approach / T. Hutchinson, A. Waters. – Cambridge: Cambridge University Press, 1987. – 183 p.
10. *Hutchinson T., Waters A.* ESP at the Crossroads / T. Hutchinson, A. Waters // Episodes in English for Specific Purposes: A Source and Reference Book on the Development of English for Science and Technology New York: Prentice Hall, 1988. – P. 174–185.
11. *McCarten J.* Teaching vocabulary: Lessons from the corpus, lessons for the classroom / J. McCarten. – Cambridge: Cambridge University Press, 2007. – 30 p.
12. *Richards J.* Curriculum development in language teaching / J. Richards – Cambridge, Cambridge University Press, 2001. – 321 p.
13. *Widdowson H.* Learning purpose and language use / H. Widdowson – Oxford: Oxford University Press, 1983. – 186 p.
14. *Xenodohidis T. H.* An ESP curriculum for Greek EFL students of computing: A new approach / T. H. Xenodohidis // ESP World, 2, Vol 1. Retrieved March 2, 2009 from [http://www.esp-world.info/Articles 2/issue 2.html](http://www.esp-world.info/Articles%20issue%20.html).

Словники

15. DPhTN – A Dictionary of Philosophical Terms and Names/ – Last modified 12 November 2011. – <http://www.philosophypages.com/dy/>
16. DPM – Eliasmith's Dictionary of Philosophy of Mind – URL: <https://sites.google.com/site/minddict>.
17. GBPhC – Shimomissé E. A Glossary of Basic Philosophical Concepts/ Eiichi Shimomissé. 1996. URL: http://www.csudh.edu/phenom_studies/study/glossary.htm.

References

1. Angliyska mova dlya studentiv filosofskih fakultetiv (davnogretska filosofiya):Navchalno-metodichniy posibnik / Bevz N. V., Belyayeva E. F. – H. : HNU imeni V. N. Karazina, 2008. – 100 s.
2. *Ilchenko O. M., Zhalay V. Ya., Pahomenko A. F.* Osvitnyo-naukova programa pidgotovky doktoriv filosofii za naukovimu spetsialnostyamy ustanov NAN Ukraini / Olga Mihaliyivna Ilchenko, Vasil Yakovich Zhalay, Alla Fedorivna Parhomenko. – Kyiv: Tsentr naukovykh doslidzhen i vykladannya inozemnykh mov NAN UkraYini, 2016. – 56 s.
3. *Malynovska I. V.* Lingvistychny analiz filosofskogo diskursu:pitannya identyfikatsiyi i harakteryzatsii / I. V. Malynovska // Lingvistyka XXI stolittya: novi doslidzhennya i perspektyvi / Redkol. : A. D. Belova (golov. red.) ta in. : Logos, 2009. – С. 146–157.
4. *Belcher D.* English for specific purposes: Teaching to perceived needs and imagined futures in worlds of work, study and everyday life / D. Belcher // TESOL Quarterly, 40(1), 2006. – Pp. 133–156.
5. *Bojovic M.* Teaching foreign languages for specific purposes: Teacher development / M. Bojovic // The proceedings of the 31st Annual Association of Teacher Education in Europe. – P. 487–493. Retrieved November 18, 2008 from <http://www.pef.uni-li.si/atee/978-961-6637-06-0/487-493.pdf>.
6. *Brunton M.* An account of ESP – with possible future directions / M. Brunton // English for Special Purpose Issue 3(24), V. 8, 2009. URL: <http://www.esp-world.info>.
7. *Donis P.* Peter Donis Web Site / P. Donis, 2011. URL: <http://www.peterdonis.net/philosophy/philosophyhumor1.html>.
8. *Edwards N.* Language for business: Effective needs assessment, syllabus design and materials preparation in a practical ESP case study / N. Edwards // English for Specific Purposes, 19 (3), 2000. – P. 291–296.
9. *Hutchinson T., Waters A.* English for specific purposes: A learning-centered approach / T. Hutchinson, A. Waters. – Cambridge: Cambridge University Press, 1987. – 183 p.
10. *Hutchinson T., Waters A.* ESP at the Crossroads / T. Hutchinson, A. Waters // Episodes in English for Specific Purposes: A Source and Reference Book on the Development of English for Science and Technology New York: Prentice Hall, 1988. – P. 174–185.
11. *McCarten J.* Teaching vocabulary: Lessons from the corpus, lessons for the classroom / J. McCarten. – Cambridge: Cambridge University Press, 2007. – 30 p.
12. *Richards J.* Curriculum development in language teaching/ J. Richards– Cambridge, Cambridge University Press, 2001. – 321 p.
13. *Widdowson H.* Learning purpose and language use / H. Widdowson – Oxford: Oxford University Press, 1983. – 186 p.
14. *Xenodohidis T. H.* An ESP curriculum for Greek EFL students of computing: A new approach / T. H. Xenodohidis//*ESP World*, 2, Vol 1. Retrieved March 2, 2009 from <http://www.esp-world.info/Articles 2/issue 2.html>.